

Cilt / Volume: 14, Sayı / Issue: 28, Sayfalar / Pages: 1098-1124

Araştırma Makalesi / Original Article

Received / Alınma: 03.06.2024

Accepted / Kabul: 04.11.2024

KÜRT MUHALEFET PARTİSİ OLARAK HÜR DAVA PARTİSİ'NİN (HÜDA PAR) KÜRT MESELESİNE YAKLAŞIMI

Muhittin IŞIK¹

Öz

Bu çalışma, 2012 yılının sonlarında kurulan Hür Dava Partisi'nin Kürt meselesine yönelik tutumunu ana hatlarıyla ele almayı amaçlamıştır. Kürt meselesini konu edinen çalışmalar irdelendiğinde spesifik olarak Hür Dava Partisi'nin bu meseleye ilişkin yaklaşımını ortaya koyan herhangi bir akademik çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada söylem analizi ve arşiv araştırması tekniği aracılığıyla öncelikle Kürt meselesinin kavramsal çerçevesi ve tarihsel gelişimi sunulmuş, sonrasında ise Hür Dava Partisi'nin ideolojisi ve Kürt meselesine bakışı analiz edilmiştir. Hür Dava Partisi kurulduğu tarihten günümüze kadar Kürt meselesini hemen hemen her platformda gündeme getirmiş, meselenin çözümüne dair görüşlerini ileri sürmüştür. Hür Dava Partisi Parti programı ve Parti temsilcilerinin söylemleri analiz edildiğinde, Kürt meselesinin ancak İslâmî referanslarla silahsız, şiddetsiz bir yaklaşımla, barış ortamı içerisinde ve Kürt coğrafyasındaki bütün bileşenlerin talepleri dikkate alınarak kalıcı çözüme kavuşturulabileceğinin ileri sürüldüğü anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın temel argümanı, Kürt kimliğiyle bütünleşmiş, muhafazakâr bir parti olarak Hür Dava Partisi'nin Kürt meselesine farklı bir perspektifle yaklaştığı önermesine dayandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kürtler, Kürt Meselesi, HÜDA PAR, Muhalefet.

Jel Kodları: D72, D79, H89.

¹Dr., Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, E-posta: muhittin.isik.kou@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8477-4622

Atıf/Citation

Işık, M. (2024). Kürt muhalefet partisi olarak hür dava partisi'nin (hüda par) kürt meselesine yaklaşımı. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(28), 1098-1124.

THE APPROACH OF THE FREE CAUSE PARTY (HUDA PAR) TO THE KURDISH ISSUE AS A KURDISH OPPOSITION PARTY

Abstract

This study aims to outline the attitude of the Free Cause Party, which was established in late 2012, towards the Kurdish issue. When the studies on the Kurdish issue are examined, there is no academic study that specifically reveals the Free Cause Party's approach to this issue. In this study, firstly, the conceptual framework and the historical development of the Kurdish issue are presented through discourse analysis and archival research technique, and then the ideology of the Free Cause Party and its view on the Kurdish issue are analyzed. Since its establishment, the Free Cause Party has brought the Kurdish issue to the agenda on almost every platform and put forward its views on the solution of the issue. When the Free Cause Party program and the discourses of the Party representatives are analyzed, it is understood that it is argued that the Kurdish issue can only be resolved permanently with an unarmed, non-violent approach with İslamic references, in a peaceful environment and taking into account the demands of all components in the Kurdish geography. The main argument of this study is based on the proposition that the Free Cause Party, as a conservative party integrated with the Kurdish identity, approaches the Kurdish issue from a different perspective.

Keywords: Kurds, Kurdish Issue, HÜDA PAR, Opposition.

Jel Codes: D72, D79, H89.

1. GİRİŞ

Türkiye'de siyasi partilerin tarihsel geçmişleri Osmanlı modernleşmesine uzanmaktadır. Tam anlamıyla siyasal partiler ilk kez II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde siyasi alanda muhalif dernekler ve partilerin sayısında artış yaşanmıştır. Türk siyasal partileri köken olarak daha ziyade modernleşme süreci içerisinde ortaya çıkmış kurumlar olarak tarif edilmiştir. İlk siyasal örgüt ve derneklerin kurucuları incelendiğinde, batılılaşma süreci içerisinde kurulmuş modern eğitim kurumlarında tahsil görmüş isimler oldukları müşahede edilmektedir (Altıntaş, 2003, s. 5). Batılılaşma çalışmalarının hız kazandığı Cumhuriyet döneminde ise çok partili yaşama geçiş için denemeler yapılmışsa da bunlar çok kısa ömürlü olmuş, ancak 1946'dan sonra iç ve dış dinamiklerin etkisiyle çok partili demokratik bir yaşam mümkün olmuştur. Bu tarihten sonra dünya genelinde siyasi partilerin gelişmesine tanık olunmuştur. Duverger'in (1962, s. 138) tabiriyle, siyasal partilerin gelişimiyle Aristo veya Montesquieu'den ilham almış siyasi anlayış sarsılmıştır. Bununla birlikte parlamenter rejim, başkanlık rejimi ve meclis hükümeti sistemi arasındaki geleneksel ayrılık gelinen noktada modern Anayasa Hukuku'nun merkezi olmaktan çıkmıştır. Türkiye'de yürürlüğe konulmuş 1921 ve 1924 Anayasa'larında siyasi partiler anayasal güvenceye alınmamışsa da, ilerleyen süreçte hazırlanan Anayasa'larda kendilerine yer bulmuşlardır.

Türkiye’de siyasi partileri anayasal güvenceye alan ilk Anayasa, 1961 Anayasa’sı olmuştur. Bu Anayasa’nın 56. maddesine göre “siyasî partiler, ister iktidar olsun, ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır” (<https://www.anayasa.gov.tr>, 2024). Benzer şekilde 1982 Anayasası’nın 68. maddesinde siyasi partilerin “demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, s. 13) olduğu ifade edilmiştir. 1982 Anayasası, parti kurma, partilere girme, partilerden çıkma hükümlerinin yanı sıra siyasi partilerin uyacakları esasları da belirtmiştir.

1980 sonrasında Türk siyasal hayatında çok sayıda parti yer almıştır. Ocak 2024 verilerine göre Türkiye’de toplam 143 legal siyasi parti bulunmaktadır (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2024). Bu legal siyasi partilerin içerisinde kuşkusuz ki Kürt hareketiyle yakından ilişkili partiler de mevcut olmuştur. Başka bir deyişle geçmişten günümüze uzanan zaman diliminde Kürt siyasi hareketini temsil eden çok sayıda parti kurulmuştur. Kürt siyasi hareketini temsil eden ilk parti, Halkın Emek Partisi (HEP, 1990) olmuştur. HEP’ten sonra sırasıyla; Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP, 1992), Demokrasi Partisi (DEP, 1993), Halkın Demokrasi Partisi (HADEP, 1994), Demokratik Halk Partisi (DEHAP, 1997), Özgür Toplum Partisi (ÖZGÜR PARTİ, 2003), Demokratik Toplum Partisi (DTP, 2005), Barış ve Demokrasi Partisi (BDP, 2008), Halkların Demokratik Partisi (HDP, 2012) ve Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi’dir (DEM Parti, 2023). 1990’lardan sonra siyasi alanda yer alan söz konusu bu partiler sol dünya görüşünü benimseyerek laik bir tutum sergilemiş ve Kürt muhalefetinin de önemli aktörleri olmuştur (Işık, 2023, s. 41).

2012 yılının Aralık ayında kurulan Hür Dava Partisi de (HÜDA PAR) Kürt muhalefetinin bir diğer önemli aktörü olarak siyaset sahnesine çıkmıştır. Bu partilerin siyasi çizgisinden farklı bir tutum sergileyen HÜDA PAR kendisini sağ ya da sol yelpazede konumlandırmamış, politikasını İslâmî referanslar üzerinden yürütmüştür. HÜDA PAR’ın kimliği hakkında geçmişine vurgu yapılarak kamuoyunda olumsuz algılar oluşturulmuşsa da parti kendisine yönelik olumsuz bu algıları ve iddiaları kabul etmemiş; legal, bağımsız ve bağlantısız bir siyasi parti olduğunu ifade etmiştir. HÜDA PAR’ın siyasi çizgisinin gerçek anlamda anlaşılması için parti tüzüğüne, parti programının, seçim beyannamelerinin, parti yönetici ve mensuplarının söylemlerinin irdelenmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin en mühim² ve en uzun ömürlü meseleleri arasında yer alan Kürt meselesi (Uslu, 2008, s. 121; Yayman, 2011, s. 11) ve HÜDA PAR'ın bu meseleye dair çözümünün ana hatlarıyla ortaya konulduğu bu çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır: Kamuoyunda Kürt sorunu olarak bilinen mesele tam olarak neyi ifade etmektedir ve bunun farklı boyutları nelerdir? Genel olarak Kürt sorununa ilişkin hangi alternatif çözümler sunulmuştur? HÜDA PAR hangi amaçlarla kurulmuş ve hangi siyasi çizgide konumlanmıştır? HÜDA PAR Kürt meselesine dair hangi çözüm önerilerini sunmuştur? Burada sıralanan sorulara anlamlı ve tutarlı bir yanıt verilebilmesi ve özgün bir çalışmanın ortaya konabilmesi için, öncelikle Kürt meselesinin kavramsal çerçevesinin ve tarihsel gelişiminin sunulması gereklidir. Sonrasında ise Kürt muhalefet partisi olarak HÜDA PAR'ın ideolojik çizgisi ve Kürt meselesine bakışı irdelenecektir. HÜDA PAR'ın Kürt meselesine yaklaşımını irdelemek aynı zamanda Kürt meselesini farklı bir boyutuyla ele almaya karşılık gelmektedir. Nitekim HÜDA PAR'ın Kürt sorununa yaklaşımı esas itibarıyla dinsel eğilimli bir yaklaşımdır. Literatürde Kürt meselesine siyasal partiler ekseninden, dinsel açıdan yaklaşan akademik çalışmaların sınırlı sayıda oluşu, bu konunun seçilmesinin temel gerekçesi olmuştur. HÜDA PAR'ı ele alan akademik çalışmalar irdelendiğinde, sıklıkla HÜDA PAR-Hizbullah ilişkisinin üzerinde durulduğu, HÜDA PAR'ın Kürt meselesi konusundaki hassas tutumuna genellikle odaklanılmadığı görülmektedir. Bu çerçevede, söylem analizi yönteminden yararlanılarak HÜDA PAR'ın Kürt meselesine ilişkin tutumu analiz edilmiştir. Araştırmada, İslâm merkezli dünya görüşünü benimseyen HÜDA PAR'ın özellikle kurumsal belgelerinde Kürt meselesine yaklaşımı ele alınırken, diğer Kürt milliyetçiliği, İslâmcı, sol, Kemalist, milliyetçi akımlarca kurulmuş statüko ile ana hatlarıyla karşılaştırma yapılarak, ortaya akademik bir araştırma konmak istenmiştir.

2. KÜRT MESELESİNE GENEL BİR BAKIŞ

Karmaşık bir sürecin ürünü olan (Sambur, 2008, s. 91), tanımı konusunda fikir birliğine varılamamış (Çora, 2021, s. 335; Sunca, 2022, s. 15; Tan, 2008, s. 67) etno-dilsel veçheleriyle çoğunluktan farklılaşan bir kesimin kimlik taleplerinden mülhem ancak terör eylemleri sebebiyle şiddetten bağımsız olmayan bir etno-milliyetçilik sorunu olarak kendini gösteren (Kurubaş, 2008, s. 19) Kürt meselesinin uzun bir geçmişe sahip olduğu ileri sürülebilir. Osmanlı'dan gelen iskân politikaları ile çok sayıda Kürt ülkenin batı bölgelerine sürgün

² Aras vd. (2009, s. 33) çalışmalarında Kürt meselesinin (% 16,2) işsizlik (% 47,2) ve ekonomik sorunlardan (% 29, 1) sonra Türkiye'nin en önemli üçüncü meselesi olduğunu tespit etmişlerdir. Buna ilave olarak, Kürt hareketi alanındaki çalışmalarıyla tanınan Bozarıslan (2019, s. 11) ise, Kürt meselesinin Türkiye'nin en büyük meselesi olduğunu ileri sürmüştür.

edilmiştir. Cumhuriyet kurulduktan sonra dinî önderler ile aşiret beylerinin ve aydınların teşvik ettiği çok sayıda Kürt isyanı meydana gelmiştir. 1925'te Şeyh Sait'in başını çektiği, dinî ve milliyetçi motiflerin bir arada bulunduğu isyan, bunların tipik örneğidir. Bu isyanı körükleyen sebepler arasında; çağdaş reformların yapılması, merkeziyetçilik yönündeki adımlar ve 1923 seçimlerinde Kürt milletvekili adaylarının seçilmelerinin engellenmesi yer almıştır. 1925-1938 yılları arasında dağınık ve bazen reaksiyonerlik sınırlarını geçemeyen başka isyanlar da yaşanmıştır. Kimi Kürt elitlerinin Hoybun grubunu kurarak 1930'da Ağrı'da vuku bulan isyana destek vermeleri Ankara'da endişe yaratmıştır. Söz konusu isyanlar, Kürtleri asayiş sorunu olarak gören merkeziyetçi anlayışa itirazları ifade etmiş, devlet ise her isyana karşı tedbirleri gittikçe artırarak karşılık vermeyi sürdürmüştür (Aydın & Taşkın, 2017, s. 393-394). 1934'te kabul edilen *İskân Kanunu* ile Anadolu'nun etnik yapısının yeniden düzenlenmesi ve Türk olmayan unsurların Türkleştirilmesi hedeflenmiştir. Böylelikle, asimilasyon gerçekleştirmek istenmiştir. Ancak asimilasyon politikası zorunlu iskân uygulamasıyla sınırlı kalmamıştır. Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından Türkçe'den başka dillerde yayın ve eğitime, Lozan hükümleri saklı kalmak kaydıyla, müsaade edilmemiştir. Bu bakımdan, Kürtçe üzerindeki kısıtlamalar eğitim ve yayın alanlarıyla sınırlı kalmamış, Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanan *Şark Islahat Planı* uyarınca, kamusal alanda Kürtçe konuşmak da yasaklanmak istenmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşunu izleyen yıllarda soyadlarıyla, yer adları ve köy isimlerinin Türkleştirilmesi ve çocuklara Kürtçe isim konmasının yasaklanması gibi asimilasyoncu uygulamalara da gidilmiştir (Yeğen, 2008, s. 62). 1950'li yıllardan itibaren kırsal alanlardan kentlere yaşanan göçler, mekanik toplumdaki organik topluma doğru, ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesi, demokratik gelişmeler gibi etkenler diğer kimliklerin yanı sıra uzun dönem boyunca ihmal edilen Kürt kimliğinin de görünür olmasının önünü açmıştır (Altun, 2013, s. 58-59). Bu doğrultuda, Demokrat Parti döneminde kısmî de olsa bir sükûnet söz konusu olmuştur. 1960'larda çok sayıda Kürt'ün Türkiye İşçi Partisi çatısı altında bir araya gelmesiyle Kürt meselesine ilişkin önemli tespitlerde bulunulmuş, ilk kez bir siyasal parti açıkça Kürtlerin varlığını tanımıştır (Aydın & Taşkın, 2017, s. 393-394). 1980'li yıllara kadar Türkiye çapında izole bir şekilde yaşanan Kürt meselesi, 12 Eylül 1980 müdahalesiyle yeni bir safhaya geçmiştir. Bu süreçte başvuru alan sıkıyönetim ve olağanüstü hâl uygulamaları, PKK'nın gündün güne büyüyen etkisini arttırmasına yol açmıştır (Yayman, 2011, s. 13). 12 Eylül müdahalesinden sonra sol gruplarla birlikte Avrupa'ya sığınan Kürtlerin diaspora deneyimleri, günümüzde Kürt meselesinin önemli öğelerinden biri hâline gelmiştir. Dahası bu deneyimin Kürt meselesine ilişkin etno-seküler söylemin kaynağını teşkil ettiği ileri sürülebilir. Bu deneyimle, farklı Kürt grupları,

çoğunlukla PKK, Avrupa'da elde ettiği siyasi, ekonomik ve sosyal olanakları Türkiye'ye yönelik olarak kullanmıştır (Ete & Özhan, 2008, s. 6). İşte Kürt meselesi 1984'te PKK'nın bir silahlı örgüt olarak görünür olmasından bu yana çoğu devlet yetkilisi, gazeteci ve bilim insanı tarafından ağırlıklı olarak “terörizm” veya “az gelişmişlik sorunu” olarak tanımlanmıştır. Bu anlayışa göre, uzlaşmazlıktaki aktörlerin bir ayağını PKK, diğer ayağını ise devlet ve ordu teşkil etmiştir (Çelik, 2010). 1980'li yılların ardından devleti yönetenler “Kürt realitesi” ya da “Kürt sorunu” tabirlerini kullanmışlardır (Güllüpunar & Gümüşok, 2016, s. 19). Tek parti döneminde ve 12 Eylül müdahalesinin ardından ret, inkâr ve asimilasyon politikalarına maruz kalan Kürtler açısından 1990'ların sonlarında AB adaylığı vesilesiyle bir yumuşama durumu algılanmış ise de bu konularda somut hukuki adımların ve anayasal düzenlemelerin önemli ölçüde AK Parti sürecinde gerçekleştiği ileri sürülebilir (Köse, 2022). Bu kapsamda, Kürtlerin kültürel kimliklerini tanımaya ve hakları konusundaki eksiklikleri gidermeye dönük çabalar 2000'li yılların başında başlamıştır (Altun, 2013, s. 64). AK Parti iktidarlarının Kürtlerin tarihsel mağduriyeti üzerinden bir söylem kurguladığı ve bu doğrultuda bir Kürt politikası tesis ettiği ileri sürülebilir (Bakiner, 2016). 2002 sonrasında AK Parti hükümetleri döneminde “Kürt açılımı” ismiyle başlatılan ve sonrasında “Demokratik Açılım” olarak nitelendirilen girişim sayesinde Kürt meselesi toplumun geniş bir kesimi tarafından bilinir ve tartışılır olmuştur (Kurban & Ensaroğlu, 2010, s. 9). Demokratik açılım sürecinde atılan ilk önemli adımın Kürtçe yayın yapan TRT 6'nın yayın hayatı başlaması olduğu söylenebilir. Sonrasında ise cezaevlerinde Kürtçe konuşma yasağı kaldırılmış, akıl insanlar heyeti ve TBMM'de çözüm süreci komisyonu kurulmuştur (Şenay, 2015). Bunun yanında Mardin Artuklu Üniversitesi'nde ilk kez Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü açılmış, bu bölüme yüksek lisans öğrencileri alınmıştır (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 32). Bunun yanında anadilde özel eğitime müsaade edilmiş, kamusal alanda Kürtçenin kullanımı olağanlaşmış, siyasi partilerin ve adayların gerek yerel gerekse genel seçimlerde Türkçe dışında dillerde de kampanya yürütmesine izin verilmiş, X, Q, W gibi Kürtçe harflerin kullanımından kaynaklanan sorunlar dikkate alınmak suretiyle Türk alfabesinde bulunmayan harflerin kullanımına serbestlik getirilmiştir. Böylelikle, Kürt meselesine dair çözüm süreci devam etmiş, çözüme ilişkin seçenekler geniş çapta ve serbestçe tartışılmıştır (AB Komisyonu, 2014, s. 15-16). Ancak ilerleyen süreçte BM Toplantısı için gittiği New York'ta gazetecilerin sorularını cevaplayan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'nin artık Kürt sorunu diye bir sorunun kalmadığını, sorunu çözüme kavuşturduklarını ifade etmiştir (Kamer, 2021). Benzer şekilde, Şırnak'ta STK'lar ile istişare toplantısına katılan AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Leyla Şahin Usta, gelinen noktada Kürt sorununun bittiğini iddia etmiştir. Usta'ya göre, Kürt sorunu olmamakla beraber

varmış gibi siyaset yapan bir muhalefet söz konusudur (Milliyet, 2021). Çözüm sürecinin akamete uğramasının iki temel sebebi olduğu ileri sürülebilir. Birincisi, HDP ve PKK'ya teveccüh gösteren Kürt tabanın beklentilerinin giderek artması karşısında hükümetin bunları karşılaması son derece güçleşmiştir. 2013'te yaşanan Gezi Parkı eylemleri, 17-25 Aralık Operasyonu, Suriye krizinin devamı gibi etkenler, hükümetin otoritesinin zayıflamasına yol açmıştır. Buna karşın PKK ise güçlenmiştir. İkincisi, 7 Haziran 2015 genel seçimlerine giden süreçte bir yandan hükümet ile PKK arasında gerginlik artmış, diğer yandan da kutuplaştırıcı bir dilin kullanılmasıyla barış süreci zedelenmiştir (Alptekin & Köse, 2018, s. 334).

Türkiye'de Kürt meselesinin farklı boyutları mevcuttur. Meselenin *sosyal* boyutu, Kürtler ile Türkler arasındaki birlikte yaşama duygusunu zayıflatmasıyla ilgilidir. Bu zayıflatma durumu özellikle her iki tarafın gençlerinin ölümleri sonucu karşılıklı milliyetçiliğin körüklenmesinden kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde yerinden yurdundan yoksun bırakılanlar göçmek zorunda kaldıkları mekânlarda zaruri ihtiyaçlarını bile temin etmekte güçlük çekmekte, göçtükleri yerin sakinleri ile aralarında potansiyel gerginlikler yaşayabilmektedirler. Böylece, bu insanlarda sisteme karşı bir güvensizlik durumu da belirlemektedir. Meselenin ikinci boyutu *ekonomiktir*. Son çeyrek yüzyılda bu meseleye doğrudan ve dolaylı olarak harcadığı ileri sürülen ve yüz milyar dolarlarla ifade edilen yüksek meblağ ülkenin maddi kaynaklarını tüketmiş ve ekonomisini derinden sarsmıştır. Bu sorun kalıcı bir çözüme kavuşturulmadığı sürece Türkiye toplumunun iktisadi maliyetlere katlanmak mecburiyetinde kalacağı muhtemeldir. Üçüncü boyut *siyasidir*. Bu mesele üzerinden silahlı bürokratların politik alan üzerindeki nüfuzları uzun süre devam etmiştir. Bugünkü haliyle askeri vesayetinin politik alandaki nüfuzu önemli ölçüde kırılmışsa da mekanizmaları tam anlamıyla işleyen bir demokrasinin varlığından söz etmek zordur. Dahası Kürt meselesi, Türkiye siyasetini milliyetçiliğe kilitlemiş ve kamusal tartışmayı neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Kürt meselesinin dördüncü boyutu *hukukidir*. Öncelikle Kürt meselesinin varlığı ülkede hukuksuzluğa alan açmıştır. Bu hukuksuzluk ile temel hak ve hürriyetler “yasa” ile askıya alınmış, devlet gücünü kullanan bürokratlar, özellikle silahlı bürokratlar, fiilen hukuki denetimin dışına çıkmışlar ve bazen de evrensel hukuk kurallarını uygulamak isteyenler haksız muamelelerle karşılaşmıştır (Erdoğan & Coşkun, 2008, s. 5-6).

Kürt sorununun çözümüne ilişkin farklı ideolojilere sahip aydın, parti ve örgütlerin çözüme ilişkin görüşleri üç başlıkta toplanabilir. Bunlardan ilki, bağımsız Kürdistan fikrini savunan Kürt ulusalcılarıdır. İkinci grup, etnik federasyondan yana olanlardır. Üçüncü grup ise birlikte yaşama projesinin savunucularıdır (Tan, 2008, s. 67). Daha detaylı bir çerçeveden ele

alındığında, geçmişten günümüze dek Kürt meselesine ilişkin öne sürülen alternatif çözüm önerileri şu şekilde sıralanabilir: İlki, Kürtlerin genişçe bir kesiminin askeri ve toplumsal şiddetle ortadan kaldırılmasını veya sürülmesini önermiştir. İkinci yaklaşım, statükonun devamından yana olmuştur. Üçüncü yaklaşım ise, üniter devlet yapısı içinde kalmak suretiyle Kürt dilinin statüsünü yükseltmeyi savunmuştur. Dördüncü yaklaşım, üniter yapıyı koruyarak Güneydoğuya kültürel ve idari özerklikten bölgesel ikinci resmî dile kadar bir dizi hususu içeren bir statü verilmesini talep etmiştir. Beşinci yaklaşım, üniter yapı içerisinde Kürtçenin resmî dil olmasının yanı sıra eğitim ve yayın dili statüsüne kavuşmasını savunmuştur. Altıncısı, federal sistemi öngörmüştür. Buna göre, Güneydoğu'da bir Kürt federe devleti kurulmalı, Türkiye'nin geri kalan kısmı da bir federe devlet olmalı, böylelikle iki federe devlet bir federal yapıda birleşmelidir. Yedinci yaklaşıma göre, ülkede üniter yapı mümkün değildir. Bu yüzden Türkiye ikiye ayrılmalı ve bağımsız bir Kürt devleti kurulmalıdır (Yayla, 2008, s. 111-112).

3. HÜR DAVA PARTİSİ'NİN KURULUŞ SÜRECİ

Hür Dava Partisi, kısa adıyla HÜDA PAR, 19 Aralık 2012'de kurulmuştur (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2024). Parti'nin kurucu genel başkanı Mehmet Hüseyin Yılmaz, katıldığı bir programda kendine yöneltilen “sizi parti kurmaya sevk eden nedenler nelerdir, hangi ihtiyaca binaen kuruldu bu parti?” şeklindeki soruya şu açıklamalarla cevap vermiştir:

Bu nedenleri üç başlık altında değerlendirebiliriz: Birincisi, kendi camiamızın ihtiyacıdır. Mustazaflar camiasının gelmiş olduğu kitleselleşme ve etki boyutu göz önüne alındığında bu hareketin siyasal alanda bir temsilcisinin olmaması bir eksiklikti. Meydanlarda yüz binleri toplayacak gücü olan bir hareketin muhakkak siyasal alanda da temsil edilmesi gerekiyordu. İkincisi, bölgesel ihtiyaçlar. Bölgemizde özellikle muhafazakâr insanların temsil edilme sorunu var. Kimse bu insanların taleplerini göz önüne almıyor. Biz bu boşluğu da kaldırmak amacıyla parti kurduk. Üçüncüsü ise Türkiye çapında ötekileştirilen, dışlanan birçok kesim var. Siyaseten temsil edilmiyorlar. Biz bunları da temsil etmek adına bu yola çıktık (Haber Türk TV, 2016).

2012'de kurulan HÜDA PAR, kısa bir zaman diliminde seçime girme yeterliliğine sahip olacak biçimde Türkiye'de teşkilatlanmıştır. 30 Haziran 2013'te yapılan ilk Olağan Kongre'de Zekeriya Yapıcıoğlu genel başkan seçilmiştir. Yapıcıoğlu, 15 Mayıs 2016'da gerçekleştirilen 2. Olağan Kongre'de HÜDA PAR Genel Başkanlığı'na yeniden seçilmiştir. 7 Ekim 2018'de düzenlenen 3. Olağan Kongre'de genel başkanlığa İshak Sağlam seçilmişken 2 Haziran 2021'de yapılan 4. Olağan Kongre'de Zekeriya Yapıcıoğlu üçüncü kez HÜDA PAR Genel Başkanı olmuştur (<https://hudapar.org>, 2023). Parti'nin üye sayısı, Ocak 2024 itibarıyla 13.741'dir (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2024).

Öte yandan, kamuoyunda, kuruluşundan günümüze kadar HÜDA PAR'ın Hizbullah³ örgütünün devamı ya da legal siyasi uzantısı olduğuna ilişkin bir algı oluşmuştur. Bu algının arka planında, Hizbullah-Mustazaf-Der⁴-HÜDA PAR çizgisinin aynı amaca hizmet ettiği iddiası yatmaktadır. HÜDA PAR'ın reddetmesine rağmen, bu algı ve iddiaların sürekli gündeme gelişi, üç temel nedene bağlanabilir. Birincisi, HÜDA PAR'ın uluslararası düzeyde bir terör örgütü olarak kabul edilmiş Hizbullah'ı terör örgütü olarak tanımlamamış olmasıdır. İkincisi, HÜDA PAR'ın toplumsal tabanının Mustazaf-Der ve Hizbullah ile kesişmesidir. Nitekim Mustazaf-Der'in başkanlığını yapan M. Hüseyin Yılmaz, Mustazaf-Der'in kapatılmasından sonra kurulan HÜDA PAR'ın kurucu genel başkanı olmuştur. Üçüncüsü, her alanda İslâmî değerleri referans alan HÜDA PAR'ın verdiği mesajlar ile Hizbullah'ın mesajlarının örtüşmesidir. HÜDA PAR'ın 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde mevcut Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı destekleyip, milletvekili genel seçimlerinde de AK Parti listelerinden seçimlere girme kararı alması üzerine söz konusu algı ve iddialar daha sıklıkla gündemi meşgul etmiştir. Gelinek noktada, hakkında ileri sürülen iddialara rağmen HÜDA PAR, siyasi alandaki konumunu korumaktadır.

Yukarıdaki açıklamalardan HÜDA PAR ile Hizbullah arasında bir ilişki olmadığı sonucu çıkarılmamalıdır. Literatürde HÜDA PAR ile Hizbullah arasında organik bir bağ olduğu ve HÜDA PAR'ın Hizbullah'ın dönüşmüş hâli, siyasi uzantısı olduğu görüşü egemendir (Aktaş, 2022, s. 40; Çelik, 2023; Çiçek, 2020, s. 53; Elitsoy, 2014, s. 52; Koç ve Palabıyık, 2016, s. 505; Kurt, 2015, s. 150).

³ Hizbullah'ın ortaya çıkışının iki boyutundan söz edilebilir. Bu ortaya çıkış sürecinin bir ayağını ideolojik ve entelektüel altyapı çalışmaları teşkil ederken diğer ayağını İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesine gösterilen tepkiyi yansıtan Cihat hareketi oluşturmuştur (Bozkurt, 2014, s. 604). Türkiye Hizbullahı'nın İran İslâm Devrimi'nin oluşturduğu motivasyonun bir yansıması olduğu ileri sürülebilir. Bu bakımdan Türkiye Hizbullah'ı laik sistemin lağvedilip yerine şeriat merkezli bir sistemin tesis edilmesi gerektiği fikrini savunmuştur. Dahası Türkiye'deki sistem şeriatla bağdaşmadığından bu sistem içerisinde oy dahi kullanılmaması gerektiği görüşünde olmuştur. 1990-2000 arası dönemde kamuoyunda şiddetle özdeşleşen bir örgüt konumundaki Hizbullah, 2002'de silahlı eylemleri sonlandırdığını ilan etmiş, sonrasında ise Mustazaflar Hareketi isminde bir dernek kurduğu ileri sürülmüştür. 2010'da bu derneğin Hizbullah ile ilişkisi olduğu gerekçesiyle kapatılmasından sonra 2012'de HÜDA PAR ile partileşme aşamasına geçtiği iddia edilmiştir (Aktaş, 2022, s. 33). İslamcı ve Kürt kimliğiyle Türk siyasi hayatına katkıda bulunmak amacıyla kurulan HÜDA PAR'ın toplumsal yapısı itibarıyla Hizbullah cemaatiyle benzer bir tabanı haiz olduğu ileri sürülebilir (Koç & Palabıyık, 2016, s. 505).

⁴ Diyarbakır merkezli kurulan ve son yıllarda "Kutlu Doğum Haftası" etkinliğinde düzenlediği Kürtçe mevlit mitinglerle binlerce insanı toplamasıyla dikkat çeken Mustazaf-Der, Diyarbakır 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 2010'da verdiği kararın kendine yönelik vermiş olduğu kapatılma davasının Yargıtay tarafından onanmasıyla kapatılmıştır. Karar, Mustazaf-Der Hizbullah'ın amaçları doğrultusunda hareket ettiği, yasalarla ve uluslararası sözleşmelerle hüküm altına alınan dernek kurma hürriyetini, insan haklarına dayanan demokratik ve laik cumhuriyeti yok etmeyi amaçlayan fiillerde bulunduğu gerekçesiyle alınmıştır (CNN Türk, 2010; Haber Türk, 2012; NTV, 2012). Mustazaf-Der'in kapatılmasının ardından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvurmuş ve AİHM kapatılma kararını haksız bulmuştur. Bu gelişmelerden sonra daha önce derneğin feshine karar veren mahkemeye yeniden yargılama için başvuruda bulunulmuş ve davanın yeniden görülmesi neticesinde daha önce verilen fesih kararı kaldırılmıştır. Verilen bu karar üzerine Mustazaf-Der yeniden aktif hale getirilmiştir (Doğru Haber, 2022).

4. HÜR DAVA PARTİSİ'NİN İDEOLOJİK KONUMU

HÜDA PAR'ı diğer siyasi partilerden ayıran temel yönünün kendisini sağcı veya solcu bir parti olarak tanımlamayıp, anti-seküler bir hareket olması ve kendisini herhangi bir partinin alternatifi olarak değil mevcut siyasal sistemin alternatifi olarak görmesi olduğu söylenebilir. Nitekim Parti Tüzüğü'nde (2012, s. 11-13) Parti'nin amaçları sıralanırken, ilk sırada, HÜDA PAR'ın İslâmî değerleri yeniden hayata geçirme amacını güttüğü belirtilmiştir. Bu çerçevede, sistemin toplumun inanç değerleriyle bütünleştirilmesi, toplumun değerlerini siyasete taşıyıp onların egemen kılınması, inanç ve ibadet özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılması, ahlaki yozlaşmayla mücadele edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Parti'nin diğer amaçları arasında temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasını, Kürt meselesinin çözümü, adil, bağımsız ve tarafsız bir yargının tesisi, can, mal, ırz, akıl ve nesil güvenliği, toplumsal huzur ve barış ile sosyal adaleti sağlamak yer almıştır.

HÜDA PAR Parti Programı'nda (2021) ise yukarıdaki ilkelerin tamamına detaylı bir şekilde yer verilmiş olmakla beraber tarih, kültür, aile, din gibi muhafazakâr değerlerin yanı sıra evlilik, faizin olmadığı anti-kapitalist ve anti-sosyalist bir ekonomik sistemin varlığı, dezavantajlı kesimlerin (kadın, çocuk, engelli vb.) göz ardı edilmemesi gerektiğine işaret edilmiştir. Parti Programı'nda, sosyal, ekonomik ve siyasal haklar vurgulanmıştır. Bu bağlamda mesken masuniyeti ve haberleşme hürriyeti, seyahat etme ve ikame hakkı, seçme seçilme ve yönetime katılma hakkı, çalışma, dinlenme, mesken edinme ve sendika hakkı, sağlık, beslenme ve barınma hakkı parti programında müstakil başlıklar altında ele alınmıştır. Bunlara ilave olarak, etnik ve dini azınlıklar, ırkçılık ve ayrımcılığın önlenmesi, kamu hizmetlerinin şeffaflaştırılması, yoksulluk ve yolsuzlukla mücadele, çevre ve tabiatın korunması, vergi adaleti, adil gelir dağılımı, tarım ve hayvancılığın teşvik edilmesi gibi konular üzerinde etraflıca durulmuştur.

HÜDA PAR, kendi siyasal kimliğini Kürt milliyetçisi olarak tanımlamamakla birlikte, toplumsal tabanı Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yoğunlaşan bir partidir. Parti kurulduktan sonra üçü yerel, dördü genel olmak üzere toplamda yedi seçim gerçekleştirmiştir. Aşağıdaki tablo aracılığıyla HÜDA PAR'ın seçim karnesi ortaya konulmuştur.

Tablo 1. HÜDA PAR Seçim İstatistikleri

Seçimler	Aldığı Oy	Oy Yüzdesi	Belediye/Milletvekili Sayısı
30 Mart 2014 Yerel Seçimleri	83.430	0,20	0
7 Haziran 2015 Genel Seçimleri	0	0	0
1 Kasım 2015 Genel Seçimleri	-	-	-
24 Haziran 2018 Genel Seçimleri	157.324	0,31	0
31 Mart 2019 Yerel Seçimleri	0	0	0
14 Mayıs 2023 Genel Seçimleri	-	-	4
31 Mart 2024 Yerel Seçimleri	256.301	0,60	1

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde HÜDA PAR'ın oy oranının son derece düşük olduğu anlaşılmaktadır. Genel bir çerçeve olarak, yapılan yerel ve genel seçimlerde HÜDA PAR, bugüne kadar kayda değer bir başarı elde edememiştir. Parti, ilk kez katıldığı 2014 yerel seçimlerinde herhangi bir belediye başkanlığını kazanamamış, 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde yalnızca 8 ilde (Diyarbakır, Batman, Bitlis, Bingöl, Adana, Şanlıurfa, Şırnak, Van) bağımsız adaylarla seçime girilmişse de söz konusu illerde milletvekili çıkaramamıştır. HÜDA PAR, 1 Kasım 2015 genel seçimlerine katılmamış olmakla birlikte, ilk kez 24 Haziran 2018 seçimlerinde Türkiye genelinde tüm illerde tam katılım sağlamış, Diyarbakır ve Batman'da bağımsız adayları desteklemiştir.

HÜDA PAR, 2018 genel seçimlerine “Önce İnsan, Öncelik Adalet” sloganıyla girmiştir. HÜDA PAR, bu seçimlerin öncesinde ağırlıklı olarak millet iradesini, adaleti, hak ve hürriyetleri esas alan, yeni bir sivil Anayasa'nın hazırlanmasının zarureti ve Kürt meselesinin çözümsüz kalmaması gereği üzerinde durmuştur. Buna göre, yeni Anayasa, değişmez hükümler içermemeli, ideoloji empoze etmemelidir. Bunun yanında milletvekillerin yemin şekli değişmeli, halkın inancıyla bağdaşmayan kanunlar çıkarılmamalı, seçim barajına son verilmeli, zorunlu askerlik uygulaması son bulmalı, denk bütçe anayasal bir zorunluluk haline getirilmeli, vatandaşlık tanımındaki etnik ibareler kaldırılarak vatandaşlık tanımı yeniden düzenlenmelidir (HÜDA PAR, 2018, s. 6-13). HÜDA PAR, seçim öncesindeki bu vaatlerine rağmen ülke genelinde kendi listesinden hiçbir milletvekili çıkaramamıştır. 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri sonucunda Türkiye genelinde bir büyükşehir, il, ilçe veya belde belediyesi kazanamayan HÜDA PAR, Batman ilinin Gercüş ilçesinin Kayapınar beldesini kazanan Saadet Partili belediye başkan adayı Samir Özhan'ın ve üç meclis üyesinin 2020'de partilerinden istifa edip HÜDA PAR'a katılmalarıyla bir belediyeye ilk kez ve fiilen sahip olmuştur (Rûdaw, 2024).

HÜDA PAR, 14 Mayıs 2023 seçimleri öncesinde “2023 Seçim Vizyon Belgesi”ni hazırlamıştır. Bu belgede, Parti, yerli/sivil/adil bir Anayasa hazırlanması, sosyal adaletin sağlanması, eşit işe eşit ücret ilkesinin hayata geçirilmesi, depremzedelerin sorunlarının çözüme kavuşturulması, yerli tohum ve gübre üretimi, beyin göçünün tersine çevrilmesi, devlet kanalıyla evlilik fonu kurulması, fırsat eşitliğinin sağlanması, bilgi ve becerinin yanında ahlak eğitimi, kadına yönelik şiddet ve istismar ile mücadele edilmesi, ailenin korunması ve güçlendirilmesi kadınların çalışma koşullarının iyileştirilmesi, yayınların genel ahlak ilkesi ve ailenin yapısına uyumlu hale getirilmesi, süresiz nafaka uygulamasının kaldırılması, evlilikte 25 yılını dolduran kadınların emekli edilmesi, nesil için tehdit unsuru olan kumar ve uyuşturucu bağımlılığıyla mücadele edilmesi, cezaevlerinin ıslahına yönelik çalışmaların yapılması, ülkenin dış politikasının belirlenmesinde adaletin kıstas alınması, Siyonistlerin Filistin ve Mescid-i Aksa'ya yönelik emellerine müsaade edilmemesi gibi konularda vaatlerde bulunmuştur (<https://hudapar.org>, 2023).

14 Mayıs 2023 genel seçimlerine, İstanbul, Batman, Gaziantep ve Mersin illerinde AK Parti listelerinden gösterdiği 4 milletvekili adayı (Zekeriya Yapıcıoğlu, Serkan Ramanlı, Şehzade Demir, Faruk Dinç) ile seçim yarışına katılmış olan HÜDA PAR, bu formül sayesinde Parlamento'da etkin olmayı hedeflemiştir. Bu seçimlerin sonucunda HÜDA PAR, adı geçen illerde birer milletvekili kazanarak Parlamento'ya girebilmiştir.

“Huzurlu ve Güvenli Şehirler Bizimle Olur”, “Dürüst Belediyecilik, Emin Adaylar” sloganlarıyla 31 Mart 2024 yerel seçimlerine hazırlanan HÜDA PAR, yerel yönetimlerde adalet, emanet, hakkaniyet, ehliyet, liyakat, üretime dayalı kalkınma, yerli üretim, şeffaflık, katılımcılık, sıfır israf vb. ilkelerin önemine vurgu yapmıştır. HÜDA PAR, anadil kurslarının açılacağı da belirtilen seçim beyannamesinde, siyasal ideolojisine uygun olarak neslin sürekliliğini sağlamaya dönük projelere de yer vermiştir. Bu bağlamda evlenmek isteyen gençlere evlilik yardımının sağlanacağı, belediye bünyesinde oluşturulacak “evlilik fonu” ile beyaz eşya ve çeyiz yardımının yapılacağı ve olanaklar dâhilinde “Evli Öğrenci Yurtları”nın inşa edileceği vaadinde bulunulmuştur (HÜDA PAR, 2024). Bu seçimlerde dört büyükşehirde (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa) Cumhur İttifakı adaylarını destekleyen, geriye kalan illerin tamamında kendi adaylarıyla seçimlere katılan HÜDA PAR, oy oranını artırmışsa da 2019 yerel seçimleri sonrasında 2020'de kazanmış olduğu Batman ilinin Gercüş ilçesinin Kayapınar Beldesi dışında herhangi bir büyükşehir, il ya da ilçe belediyesi elde edememiştir.

5. HÜR DAVA PARTİSİ'NİN KÜRT MESELESİNE YAKLAŞIMI

Son zamanlarda epey tartışılan HÜDA PAR'ın Kürt meselesine bakış açısını, Parti belgelerine ve Parti yönetici ve temsilcilerinin söylemlerine/demeçlerine dayanarak müstakil iki başlık altında incelemek konu bütünlüğünü sağlama açısından kilit önem arz etmektedir.

5.1. HÜDA PAR'ın Kurumsal Belgelerinde Kürt Meselesi

HÜDA PAR'ın Kürt meselesine yönelik yaklaşımını kavramanın en etkili yolunun Parti Programı'nın ve Tüzüğü'nün ele alınmasından geçtiği ifade edilebilir. Her şeyden önce, HÜDA PAR'ın mevcut partiler arasında Kürt meselesine en geniş yer ayıran parti olduğu öne sürülebilir. Parti Programı'nda ve Parti Tüzüğü'nde "Kürt sorunu" tabiri kullanılmışsa da, Parti yetkilileri söylemsel düzeyde yoğunlukla "Kürt meselesi" ifadesini kullanmışlardır. HÜDA PAR Parti Programı'nda (2021) Parti'nin kuruluş nedeninden söz edilirken, ağırlıklı olarak Türkiye'deki iktidarların ve siyasal partilerin sorunlara yaklaşımı eleştirilmiştir. Buna göre, iktidarlar ve siyasal partiler sorunlarla yüzleşmek ve onlara kalıcı çözüm üretmek yerine ya geçici tedbirlere başvurmuş ya da çözümü mütemadiyen ertelemişlerdir. Bu doğrultuda Türkiye'deki iktidarlar ve siyasal partiler Kürt meselesinin çözümü noktasında samimiyet göstermemiş ve bu sorunların çözümünü siyasi ranta dönüştürmüşlerdir.

Bu iktidar ve siyasal partilerin aksine, HÜDA PAR'ın amaçları arasında Kürt meselesinin çözümünü adalet temelinde sağlamak da bulunmaktadır (HÜDA PAR, 2012, s. 11). Bu çerçevede, Parti Programı'nda Kürt meselesini müstakil bir başlık altında ve etraflıca ele alan HÜDA PAR'a göre, geline nokta Kürt meselesi yerellik ve bölgesellik sınırlarını aşarak uluslararası boyutlara ulaşmıştır. Bu meselenin çözümsüz kalması ise hem ülkenin hem bölgenin hem de İslâm coğrafyasının aleyhindedir. Emperyalist devletler ise Kürt meselesini fırsata çevirmektedir. Bundan dolayı, Kürt meselesi mutlaka çözüme kavuşturulmalıdır. Çözüm için ulus devlet anlayışının terk edilmesi, Kürt kimliğinin anayasal güvenceye bağlanması, temel hak ve hürriyetler konusunda kayıtsız şartsız adımların atılması, her alanda ayrımcılık, ayrıcalık ve dil üzerindeki baskıların ortadan kaldırılması gerekmektedir (HÜDA PAR, 2018, s. 12-13). HÜDA PAR ile ilgili gündemi en çok meşgul eden konuların başında Parti programında yer verilen, "olumlu ve olumsuz tüm yönleri ile eyalet sistemi, özerklik, federasyon gibi yönetim modelleri üzerinde serbestçe tartışılabilmelidir. Toplumun huzur, refah ve güveni için gerekli olduğunun toplumun çoğunluğu tarafından kabulü halinde bu modeller uygulanabilmelidir" (HÜDA PAR, 2021) maddesi olduğu öne sürülebilir. Bu maddeden hareketle özellikle muhalefet kanadından, Kürt meselesi ile ilişkili olarak, HÜDA PAR'ın ülkenin üniter yapısını benimsemediği yönünde iddialar ortaya atılmıştır. Ancak

burada HÜDA PAR'ın sözü edilen modellerin doğrudan savunucusu olmadığı, bu modellerin serbestçe tartışılabilmesinden yana tutum sergilediği ve toplumun çoğunluğu tarafından kabul gördüğü takdirde uygulanabileceği, Parti yetkilileri ve temsilcileri tarafından sıklıkla ifade edilmiştir.

HÜDA PAR'ın kurumsal belgelerinde Kürt meselesine ilişkin sunduğu tespit ve çözümler, Parti'nin kuruluşuna kadar süregelen sol, Kürtçü, Kemalist, milliyetçi ve İslâmcı akımlarla karşılaştırılarak daha net anlaşılacaktır. Bu bağlamda öncelikle Kürt solunun önemli aktörlerinden olan HDP ile HÜDA PAR arasında karşılaştırmalı bir çerçeveye sunmak, HÜDA PAR'ın Kürt sorununa yaklaşımını anlamak açısından son derece önemlidir.

HDP Parti Tüzüğü'nde (2023), demokratik halk iktidarını hedefleyen bir parti olarak HDP'nin, HÜDA PAR'dan farklı olarak, LGBT bireylerin de içerisinde yer aldığı tüm ezilen ve sömürülenlerin partisi olduğu ve tüm demokratik muhalefet güçleriyle ortak hareket ettiği vurgulanmıştır. Yine Parti Tüzüğü'nde, HÜDA PAR'da olduğu gibi, anadilde eğitim hakkının, kimlik ve kültürlerin korunması gerektiği belirtilmiştir. Parti Programı'nda (2021) ise, HÜDA PAR'dan farklı bir şekilde, Kürt meselesi İslâmcı bir anlayışla değil, demokrasi temelinde algılanmış; anadilde eğitim, demokratik özerklik, laiklik, eşitlik, özgürlük, barış vb. ilkelere önem atfedilmiştir. Son olarak HDP Parti Tüzüğü ve Programı irdelendiğinde, HÜDA PAR'ın tersine, Kürt meselinin müstakil bir başlık altında detaylı bir şekilde ele alınmadığı görülmektedir.

Öte yandan, 1930'larda Kemalist rejimin devletçiliğinden ve halkçılığından etkilenip bu mecraya yönelen sol, seksenli yıllardan itibaren liberalizmin “özgürlükçülük” ve “bireye önem verme” söylemlerine itibar etmiştir (Çulhaoğlu, 2016, s. 173). Türkiye solu, Kürt meselesi konusunda HÜDA PAR'ın yaklaşımından farklı bir tutum sergilemiştir. Bu bağlamda, Türkiye solu geçmiş ulus devlet paradigması içerisinde ortaya çıkan etnik-temelli toplumsal sorunları ve özellikle Kürt sorununu genellikle ulusal sorunlar olarak tanımlamışken, günümüzde ise, bir “demokrasi” sorunu olarak tanımlama arayışına girmiştir (Yeğen, 2000). Demokrasi yanlısı olmayan HÜDA PAR ise, Kürt meselesinin İslâmî çerçevede çözümünü savunan bir siyasal partidir.

İslâm ortak paydası etrafında bir araya gelen Türkler ile Kürtlerin uzun süre boyunca kardeşlik bağıyla yakın ilişkiler kurduğunu öne süren HÜDA PAR'a göre, Cumhuriyet'in kurulmasıyla beraber bu kardeşlik bağı bozulmaya başlamıştır. Cumhuriyet'in temelde laiklik ve Türklük ilkeleri üzerine inşa edildiğini vurgulayan HÜDA PAR, bu ilkeler ile ilişkili uygulama ve inkılâplar nedeniyle Kürtler'in batıdaki Müslüman kardeşleriyle birlikte ciddi

sorunlar yaşadığını iddia etmiştir. Bunun yanında HÜDA PAR; Şeyh Sait, Dersim ve Ağrı Ayaklanmalarının laiklik ve Türklük dayatmalarının bir sonucunu olduğunu savunmuştur. HÜDA PAR'a göre, başta vatandaşlık tanımı olmak üzere Anayasa ve sistemin bütün resmî literatüre egemen olan Türklük eksenli dışlayıcı ve ayrımcı söylem terk edilmelidir. Bu çerçevede “Türkiye Cumhuriyeti devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesin Türk olduğu” nitelemesinden vazgeçilerek, Kürtlerin varlığı Anayasal düzeyde tanınmalı, Kürtler, Türkler ile birlikte ülkenin asli kurucu halkı olarak kabul edilmelidir. Benzer şekilde, Kürtçe'nin hem eğitim dili hem de Türkçe ile beraber ikinci resmi dil olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Böylelikle bozulan İslâm eksenli kardeşliğin atılacak bu adımlar sayesinde yeniden tesis edilebileceği ifade edilmiştir (HÜDA PAR, 2021).

HÜDA PAR'ın İslâmcı dünya görüşünü Kürt meselesine yönelik bir çözüm önerisi olarak sunuşunun, tek yanlı olarak HÜDA PAR açısından değil, İslâmcı ideolojinin ulusçuluğa ve sekülerliğe, özde Türkiye İslâmcılığının Kemalist kimlik-vatandaşlık politikalarına yönelik eleştirel perspektifiyle de ilişkilendirilerek değerlendirilmesi mümkündür.

Genel bir çerçeve olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme serüveninin en önemli öğelerinden olan uluslaşma projesinin Türkiye'deki Kürt meselesini belirleyen temel yapı olduğu ileri sürülebilir. Bu yapı üzerinde şekillenen gelişmeler; erken cumhuriyet döneminde yaşananlar, 1960 öncesi oluşan Kürt hareketleri ve devamında Türk solu ile kurulan birliktelikle süreç içerisinde Kürt hareketlerinin sol söylemli çizgisini ifade etmektedir. Türkiye'de İslâmcılığın Kürt meselesine “mesafeli” duruşu; özellikle 1960 öncesinde oluşan Kürt hareketlerinin sol söylem içerisinde filizlenip gelişmesine neden olmuştur. Hem milliyetçi söylem içinde ifade edilen talepleri hem de hak temelli kimlik yaklaşımları bu mesafeli duruşa neden olarak gösterilen başlıca etkidir. Bu çerçevede, 1930'lu yıllardan sonra Kürt hareketinin geçirdiği değişime, İslâmî evrenselcilik ve reel siyasi gelişmeler doğrultusunda bakıldığında, İslâmcılığın Kürt meselesine yaklaşımının zorlu bir süreçten geçtiği ifade edilebilir (Yaramışlı, 2020, s. 1).

HÜDA PAR'ın kuruluşuna kadar süregelen ulusalcı ideolojilerin İslâm'ın kuşatıcı “ümme” ve “kardeşlik” anlayışıyla örtüşmediği söylenebilir. Tek kimlik olarak “Türklüğü”, tek kurucu paradigma olarak “Batılılaşma”yı dayatan hâkim ulusalcı ideoloji (Kemalizm), kamusal alan başta olmak üzere hayatın tüm alanlarından İslâm'ı belirleyici bir unsur olmaktan çıkarma hedefini taşımıştır (Yıldız, 2009, s. 37). Bu anlamda siyasi meşruiyeti seküler temeller üzerine kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nin İslâmî bir referans taşımayan “muasır medeniyet seviyesine ulaşmak ve hatta aşmak” idealiyle (Yıldız, 2019, s. 210-211) dinî alana karşı

mesafeli tavrı ve kendisini İslâm dünyasına kapatan tutumunun İslâm düşüncesinde paradigma değişikliğine yol açtığı söylenebilir. Bunun üzerine modern muhafazakârlarda “hem Batılılaşım hem de Müslüman kalalım” düşüncesi belirgin olmuşken (Kara, 2017, s. 234) İslâmcılıkla Türkçü milliyetçilik arasında bir sentez geliştirmeyi hedefleyen ara akımlar ve milliyetçi-muhafazakâr entelijensiya, Batılılaşmaya karşı öze-dönüşçü bir yerlilik-millilik duruşunu ortak payda olarak öne çıkarmıştır (Bora, 2016, s. 260). Bu anlamda Cumhuriyet'in hedeflediği hızlı dönüşüm süreci, Batı'dan yalnızca bilim ve tekniğin alınmasını, yerel kültür ve geleneğin mümkün olduğunca korunmasını savunan muhalif akımları da beslemiştir. Hâkim Batılılaşma modelini eleştiren bu akımlardan İslâmcılık, dinin sosyal ve siyasal yaşamda temel referans noktası olarak kabulünü savunurken, milliyetçi-muhafazakârlık, İslâmî renklerle beraber devletçi ve dışlayıcı özellikleri baskın olan siyasal düzeni savunmuştur (Demirel, 2016, s. 218).

Batılılaşmanın bir zihniyet, kurum ve kimlik kurucusu olarak nitelendirildiği (Kahraman, 2016, s. 125), Türklük haricinde tüm kimlik ve aidiyetlerin dışlandığı Cumhuriyet Türkiye'sinde Kürt hareketinin 1920-1940 yılları arasında en azından Kemalizm kadar Batıcı olduğu görülmektedir. Bu yıllarda Kürt milliyetçiliği, bir taraftan Kürtlerin tarihe ve medeniyete katkıda bulunmuş bir halk olduğunu kanıtlamaya çalışmış, diğer taraftan “medeniyet”e varışı Kürt milliyetçiliğinin hedefi olarak addetmiştir. Daha sonraki yıllarda Kürt hareketi Kürtlüğü, “ezilen bir halk” olarak tanımlamış, Marksizm-Leninizm'de kendisini meşrulaştıran bir söylem üretmiş ve sol akımlarla organik bir şekilde iç içe geçmiştir. Kürt hareketinin kısa sürede sol karakter kazanmasında; Sovyet ve Çin devrimlerinin ve bu kapsamda Maoizm'in “köylü devrimi” söylemi ile Leninizm'in “ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkı” ilkesinin ve aynı zamanda Türkiye'de de yaygınlaşan öğrenci hareketlerinin *ideolojik* özellikle Küba ve Vietnam devrimlerinin, Afrika'daki sol eğilimli anti-kolonyal mücadelelerin, diğer yandan Irak'taki Kürt hareketinin de *mücadele yöntemi* konusunda dönemin Kürt gençliği ve aydınları üstündeki etkisinin belirleyici olduğu ileri sürülebilir. Marksizm-Leninizm, seksenli ve doksanlı yılların Kürt hareketine damga vurmaya devam etmişse de, Kürt hareketinin doksanlı yıllarda belli oranlarda, Ortadoğu'da özellikle İran İslâm Devrimi'nin etkisiyle yeni bir evrensel söylem üreten İslâmcılıktan etkilendiği ifade edilebilir (Bozarslan, 2007, s. 1170-1199; Bozarslan, 2017, s. 841-842). İslâmcılığın, İslâm inancının ırklar arası eşitlik ilkesine dayandırdığı ümmetçi enternasyonalizminin, Kemalizm'in Türkçü ve milliyetçi kimlik rejimlerine karşı 1980'lere kadar işlevselleşen, fakat Sovyetler Birliği'nin ve Doğu Bloku'nun çöküşüyle etkisini yitiren Sosyalist

internasyonalizme alternatif hâle gelişi, 90'ların başından itibaren İslâmcı bir Kürt hareketinin ortaya çıkışında etkili olmuştur. 1990 sonrasında Batı kökenli beşerî ideolojilerin insanın fitratına uymayan yönlerinin serimlenmesi ve İslâm'ın hayatın bütün yönlerini kuşatacak “evrensel” bir proje olarak sunulmasına ilgilerini çeken İslâmcılara göre, Kürt sorunu, esasen Müslüman bir halk olarak Kürtlerin milliyetçi karakterinde aranmalıdır. Bu durum, ümmet bilincine sahip Müslüman Türklerin Kürt sorununa kayıtsız kalmalarına yol açmıştır. Müslüman Türklere göre, Kürt sorunu, İslâm kardeşliği temelinde ele alınmalıdır. İslâmcıların Kürt sorunu için önerdikleri model ise, “Pax-Ottomana”dır. Buna göre, Osmanlılar döneminde Kürt sorunu söz konusu değildi, Kürtler kendi dillerini konuşabilmekteydi. Ancak Batılıların milliyetçilik fikrini ortaya atmasıyla her kavim kendini etnik kimliği üzerinden tanımlamıştır. Kürt sorununu, bu sürecin bir ürünü olarak kabul etmek gerekir (Şengül, 2018, s. 525-531). Böylelikle Kürt meselesinin mütemediyen “kendisinden başka” toplumsal unsur ya da süreçlerle eklemlenerek gerçekleştiği ileri sürülebilir (Yeğen, 2017, s. 881). 1990'lara kadar, tüm ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de Kürt sorunu; dönemin dünya düzeni, güç dengeleri siyaseti içinde bir iç-millî sorun olarak tanımlanmışken, 2000 sonrasında yoğunlukla bölgesel, hatta uluslararası bir sorun olarak ele alınmıştır (Laçiner, 2009, s. 606-607).

Son olarak Türkiye'deki kimlik krizinin siyasal sistemin ürünü olduğunu (Can, 2009, s. 17) ileri süren HÜDA PAR, sisteme ciddi eleştiriler yöneltmiş ve Kürt meselesinin gelinen noktada uluslararası bir boyuta ulaştığını belirtmiştir. Parti'nin kurumsal belgelerinden anlaşılacağı üzere, HÜDA PAR, diğer sol, Kemalist, milliyetçi, İslamcı akımların tersine, Kürt meselesine “mesafeli” yaklaşmamış, meseleyi farklı boyutlarıyla etraflıca ele almıştır.

5.2. HÜDA PAR'lı Yönetici ve Temsilcilerin Söylemlerinde Kürt Meselesi

HÜDA PAR'ın Kürt meselesine dair yaklaşımını anlamanın bir diğer yolu ise Parti yöneticilerinin söylemlerinin derinlemesine analizinden geçmektedir. Bunun için üç kere genel başkanlık görevini üstlenmiş mevcut genel başkan Zekeriya Yapıcıoğlu, genel başkanvekili İshak Sağlam, genel başkanlık ve genel sekreterlik görevlerini ifa etmiş Mehmet Yavuz, genel başkan yardımcısı ve kurucu genel başkan Mehmet Hüseyin Yılmaz, genel sekreter Şehzade Demir, HÜDA PAR ilk gençlik kolları başkanı ve Diyarbakır İl Başkanı Faruk Dinç ve HÜDA PAR Genel Başkan Yardımcısı ve Diyarbakır Eski İl Başkanı Şeyhmus Tanrikulu'nun basına yansıyan bazı açıklamaları örnek gösterilebilir. Önemle belirtilmelidir ki, HÜDA PAR'lı yöneticiler Kürt meselesine hemen hemen her platformda göndermede bulunarak Kürt meselesi konusunda neredeyse her fırsatta hassasiyetlerini dile getirmişlerdir.

Partisinin düzenlediği “Kürt meselesine adil çözüm çağrısı, şimdi tam zamanı” başlıklı toplantıda açıklamalarda bulunan Genel Başkan Yapıcıoğlu, Kürt meselesinin devlet nezdinde yanlış tanımlandığını belirtmiştir. O’na göre, devlet, Kürt meselesini şiddet, terör ve kısmen geri kalmışlık meselesi olarak ele almış ve dış güçlerin teşvikiyle meydana gelmiş bir sorun olarak görmüştür. Oysa Kürt meselesi, adaletin, hukukun ve kardeşliğin tesis edilememiş olmasından kaynaklanmıştır. Yapıcıoğlu’na göre meseleyi doğru tanımlayamadan çözüm üretmek imkânsızdır (Bozarslan, 2018; VOA Türkçe, 2018). Rûdaw TV’ye konuk olan Yapıcıoğlu, Kürt meselesinin farklı yöntemlerle çözümünün mümkün olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre, bazı meseleler anayasa değişikliğiyle, bazıları yasal değişiklikle bazıları ise idari adımların atılması suretiyle çözülebilecektir. Örneğin anadilde eğitim hakkının herkes için serbest olması ve Kürtçenin ikinci bir eğitim dili olması için anayasal değişiklik gerekmektedir. Her şeyden önce, Kürt kimliği anayasal güvenceye alınmalı ve federalizm, özerklik, bağımsızlık, diğer tüm seçenekler özgürce tartışılabilir (Rûdaw, 2022). Yapıcıoğlu’na göre, devletin hatalarıyla yüzleşmesi, ülkenin asli/kurucu unsurlarından olan Kürtlerin devlet tarafından kabul görmesi, tanınması gereklidir. Bunun için Anayasa’daki vatandaşlık (Türklük) tanımı değişmelidir (KRT Kültür TV, 2018).

HÜDA PAR Genel Başkanvekili İshak Sağlam, katıldığı bir televizyon programında, Kürt meselesine dair soruları yanıtlarken Kürt meselesinin temel insan haklarıyla ilgili bir mesele olduğunu ileri sürmüştür. Sağlam’a göre, temel haklarla ilgili bir sorun müzakere ya da bazı koşullara bağlanarak çözülemez. Sorun ancak anayasal çerçevede bütün siyasi partilerin ve STK’ların ortak çabasıyla çözüme kavuşabilecektir (Rehber TV, 2023).

2018 seçimleri öncesinde genel başkanlık görevini vekâleten üstlenen Mehmet Yavuz, Kürt meselesinin ulus devlet dayatmalarının ürünü olduğunu iddia etmiştir. Türk kelimesiyle bir sorunlarının olmadığını belirten Yavuz, anadilde eğitim konusunda anayasal engellerin kaldırılması gerektiğini savunmuştur. Yavuz, hataların yanı sıra dil ve kimlik üzerindeki yasaklamaların sürdüğünü ileri sürmüştür (Haber Türk, 2018). Yine aynı dönemde Van mitinginde halka seslenen Yavuz, Kürt meselesinin Türkiye’nin en önemli meselesi olduğunun altını çizmiştir. Ona göre Kürt meselesi uzlaşma yoluyla çözülebilecektir (CNN Türk, 2018; T24, 2018). HÜDA PAR Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Hüseyin Yılmaz da, Kürt meselesinin Türkiye’nin en mühim meselesi olduğunu iddia etmiştir. AK Parti’nin girişimiyle çözüm sürecinde hep yanlış adımların atıldığını ifade eden Yılmaz, silahlı örgütlerin muhatap kılınmasına karşı çıkmıştır. Yılmaz, partisinin Kürt meselesinde İslâmî çözümü esas alındığını belirtmiştir; buna göre, İslâm, ırkçılığı, milliyetçiliği tasvip etmemiş,

kardeşliği tavsiye etmiştir (Independent Türkçe, 2021). HÜDA PAR Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Hüseyin Yılmaz, partisinin propagandasını yapan Rehber TV'ye katılarak Kürt meselesine dair açıklamalarda bulunmuştur. Yılmaz'a göre, Kürtçe konusunda çözücü adım atılmamış olmakla birlikte Cumhurbaşkanı Erdoğan ikna edildiği takdirde Kürt meselesinin çözüme kavuşturulması mümkündür; zira Erdoğan çözüme dair bir iradeye sahiptir (Cumhuriyet, 2023).

2023 seçimleri öncesinde K24 yayınına katılan HÜDA PAR Genel Sekreteri Şehzade Demir, Kürt meselesine ilişkin tavırlarının net olduğunu, bu hususta herhangi bir tavsiye ve eleştirinin söz konusu olamayacağını belirtmiştir. Demir, partisinin Cumhur İttifakına katılması halinde de Kürt meselesinin her zamanki gibi her yerde dile getirileceğini ifade etmiştir. Buna ilaveten, Demir, HÜDA PAR'ın Cumhur İttifakı'na katılması durumunda Kürt meselesinin daha güçlü bir şekilde dillendirileceğini ifade etmiştir (K24, 2023).

HÜDA PAR Diyarbakır İl Başkanı Faruk Dinç, parti olarak Kürtleri bir sorun olarak görmediklerini, bu yüzden “Kürt Meselesi” tanımlamasını daha doğru bulduklarını ifade etmiştir. Anayasa'da anadile ilişkin yasakların kaldırılması gerektiğinin altını çizen Dinç, Kürt meselesinin laiklik ve Türk milliyetçiliğinden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Dinç, yok sayma ve asimilasyoncu politikalara son verilmesi, hakların pazarlık konusu edilmemesi gerektiği görüşünü savunmuştur (Başkent Postası, 2021).

Kürt meselesinin çözümünün akamete uğratılması sonucunda Kürtlerin yanı sıra Türklere de ihanet edilmiş olduğunu ifade eden (Rûdaw, 2015) HÜDA PAR Diyarbakır İl Başkanı Şeyhmus Tanrıkulu, 16 Nisan 2017 referandumu sonrasında AK Parti hükümetinin Kürt meselesinin çözümüne yönelik beklenen adımları atmadığını iddia etmiştir. Tanrıkulu'na göre, anadilde eğitim bir hak ve Kürtçe resmi dil olarak kabul edildiğinde Kürt meselesi tamamlanmış olacaktır (<https://www.sondakika.com>, 2017). Tanrıkulu, Kürt meselesinin çözüm yerinin Parlamento olduğunu (Kösen, 2023), ancak Millet İttifakı'nın öncü partileri olarak CHP ve İYİ Parti'nin 2023 seçimlerini kazanması durumunda Kürt meselesinin akıbetinin kötü olacağını iddia etmiştir. Tanrıkulu, buna ilave olarak HÜDA PAR'ın parlamentoya girmesi durumunda Kürt meselesinin çözümünde öncü rol oynayacağını ileri sürmüştü de (İlke Haber Ajansı, 2023) 2023 genel seçimlerinde AK Parti listelerinden Batman'da milletvekili seçilen, Kürt meselesini dil, kimlik, hizmet eşitsizliği olarak tanımlayan (Rûdaw, 2024) Serkan Ramanlı, Batman'da Kürtçe seçmeli derse dikkat çekmek amacıyla düzenlediği yürüyüşte “bugün Kürd'ün inkârı yok, Kürt dilinin inkârı yok, okullarda bu derslerin seçiminin imkânı var ama bunu yeterince kullanmıyoruz” açıklamasında

bulunmuştur (İpek, 2024). Yine Parlamento'ya giren HÜDA PAR'lı üç diğer milletvekilinin de (Zekeriya Yapıcıoğlu, Şehzade Demir, Faruk Dinç) geçmişe kıyasla Kürt meselesini pek dile getirmedikleri görülmektedir.

6. SONUÇ

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Türkiye'nin en önemli meseleleri arasındaki yerini koruyan Kürt meselesinin sosyal, siyasal, ekonomik, hukuki boyutları bulunmaktadır. Tek parti döneminde hayata geçirilmek istenen ulus devlet anlayışıyla farklı kimlikler tek potada eritmek istenmişse de bu konuda dayatılan inkâr ve asimilasyon politikaları sonuç vermemiş, bunun sonucunda Kürt meselesi daha da belirgin bir hâl almıştır. Otoriter tek parti döneminden sonra başlayan Demokrat Parti'nin görece daha ılımlı döneminde ise Kürtler kendilerini, kısmen de olsa, ifade etme imkânına kavuşmuş ise de, Kürt meselesinin çözümü noktasında somut bir adım atılmamıştır. 1960'lardan başlayarak başta Türkiye İşçi Partisi olmak üzere bazı partiler Kürtlerin varlığını kabul etmiş olsalar da, bu konuda kayda değer adımlar, ancak 2000 sonrasında atılabilmektedir. Bunda da AB'ye üyelik sürecinin gerekleri etkili olmuştur. Bu bağlamda, 2002 yılından itibaren Türkiye siyasetinin en büyük aktörü haline gelmiş AK Parti, demokratikleşme, temel hak ve hürriyetler konusunda önemli adımlar atmış, Kürt meselesini gündemine almıştır. AK Parti hükümetleri döneminde ilk başlarda Kürt meselesinin çözüme kavuşturulması bağlamında bir dizi gelişme kaydedilmişse de, ilerleyen süreçte Kürt meselesinin çözümüne yönelik girişimler farklı nedenlerden ötürü sekteye uğramıştır.

2012'de kurulan HÜDA PAR'ın diğer partilere kıyasla Kürt meselesine en çok yer veren parti olduğu ileri sürülebilir. Bu durum başta partinin programı ve tüzüğü olmak üzere parti mensuplarının söylemlerinde net bir şekilde dışa vurmuştur. HÜDA PAR, öncelikle Kürt meselesinin arka planına inmiştir. Bu bakımdan, HÜDA PAR'a göre, Türkiye'nin köklü meseleleri arasında yer alan Kürt meselesinin kökeninde laiklik ve Türk milliyetçiliği yatmaktadır. Parti, Kürt meselesinin arka planına indikten sonra meseleyi farklı boyutlarıyla ele alma yoluna gitmiştir. Bu çerçevede HÜDA PAR, kendisinden önce de dile getirilen bir argüman olarak, Kürt meselesinin bir güvenlik ve az gelişmişlik seviyesine indirgenmesini yanlış bulmuştur. Ancak daha önceki iktidarların ve siyasal partilerin Kürt meselesinin gerek tanımlanmasına gerekse çözümüne yönelik ortaya konulmuş yöntem hatalarına düşmemek adına HÜDA PAR'ın ülke meselelerinin neredeyse tamamında olduğu gibi Kürt meselesinin çözümü konusunda da İslâm'ı referans alarak özgün bir duruş sergilediği öne sürülebilir. Bu bağlamda HÜDA PAR, her alanda İslâmî argümanlara başvurmuş, ülkedeki sorunların

çatışma ya da şiddetle değil uzlaşa ve diyalog ile çözülebileceği görüşünü savunmuştur. Bu yüzden de, sıklıkla seküler sistem eleştirisi yapılarak Kürt meselesinin kalıcı bir çözüme kavuşturulması hususunda İslâmî referanslara göndermelerle, birlik ve kardeşlik çağrısında bulunmuştur.

Öte yandan, seçimlerde dikkate değer bir oy alamayan 12 yıllık İslâmcı eğilimli ve Kürt kimliğiyle bütünleşmiş bir muhalefet partisi olarak HÜDA PAR'ın politikalarının merkezine İslâm'ı koyması; gerek ulusal gerekse uluslararası düzlemde terör örgütü olarak kabul edilen Hizbullah'ı terör örgütü olarak tanımlamaması; evrensel düzeyde rağbet gören demokrasi, laiklik, eşitlik, özgürlük vb. prensiplere mesafeli yaklaşması, farklı/geniş kitlelerden teveccüh görmesine engel olarak değerlendirilebilir. Parti tabanını genişletmenin yolunun ılımlı söylemlerden, adı geçen prensipleri özümsemekten geçtiği ileri sürülebilir. Bu bağlamda, İslâm dinine mensup olmayanların ya da bu dinin esaslarına sıkı sıkıya bağlı olmayan Müslümanların da tercihini HÜDA PAR'dan yana kullanmaları mümkündür. Yine HÜDA PAR'ın ılımlı söylemlerle kendi ideolojisine kısmen yakın muhafazakâr sağ partilerle ittifak (Cumhur İttifakı gibi) kurarak gelişmesi, güçlenmesi, Parlamento'da varlık göstermesi mümkündür. Ancak ittifaka dâhil olup Meclis'te yer bulmasından sonra ilk etapta Kürt meselesine dair söylemlerini geçmişe kıyasla azaltan HÜDA PAR'ın ilerleyen süreçte Kürt meselesine ilişkin söylemlerini artırıp artırmayacağını mutlak anlamda tahmin etmek son derece güçtür.

KAYNAKÇA

- Aktaş, A. (2022). Türkiye Hizbullahı'nın siyasal dönüşümü. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 29-52.
- Alptekin, H. & Köse, T. (2018). AK Parti'nin Kürt politikası. https://openaccess.ihu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12154/333/TalhaK%c3%b6se_AkParti.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Altıntaş, H. (2003). Türk siyasal sisteminde siyasal partiler ve kentleşmenin kutuplaşma sürecine etkileri. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 5, 1-31.
- Altun, N. (2013). Modern Türkiye'de kimlik: Kürt kimliğinden Kürt sorununa. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), 45-67.
- Aras, B., Aydın, E., Bölme, S. M., Dağı, İ., Dalmış, İ., Ensaroğlu, Y., Ete, H., Küçükcan, T., Özhan, T., Yayman, H. (2009). *Türkiye'nin Kürt sorunu algısı*. SETA & POLLMARK

- Yayımları. [https://file.setav.org/Files/Pdf/20130109171358_turkiyenin-kurt-sorunu-
algisi.pdf](https://file.setav.org/Files/Pdf/20130109171358_turkiyenin-kurt-sorunu-algisi.pdf)
- Avrupa Komisyonu. (2010, Kasım 9). *Türkiye 2010 ilerleme raporu*. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf
- Avrupa Komisyonu. (2014, Kasım 8). *Türkiye 2014 İlerleme Raporu*. https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf
- Aydın, S. & Taşkın, Y. (2017). *1960'tan günümüze Türkiye tarihi*. İletişim Yayınları.
- Bakıner, O. (2016, Ocak 12). AK Parti'nin Kürt sorunu. *Birikim*. <https://birikimdergisi.com/guncel/7435/ak-partinin-kurt-sorunu>
- Başkent Postası. (2021, Aralık 23). HÜDA PAR Diyarbakır il başkanı “Önce İnsan” dedi. <https://baskentpostasi.com/haber/hudapar-diyarbakir-il-baskani-once-insan-dedi-h11552.html>
- Bora, T. (2016). Milliyetçi-muhafazakâr ve İslâmcı düşünüşte negatif Batı imgesi. İçinde T. Bora & M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık*, (ss. 251-268). İletişim Yayınları.
- Bozarslan, H. (2007). Türkiye’de Kürt sol hareketi. İçinde T. Bora & M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol*, (ss. 1169-1236). İletişim Yayınları.
- Bozarslan, H. (2017). Kürd milliyetçiliği ve Kürd hareketi (1898-2000). İçinde T. Bora & M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik*, (ss. 841-879). İletişim Yayınları.
- Bozarslan, H. (2019). Kürt hareketini tanımlayan ana ideoloji Batıcılık. E. Elmas (Röportaj), *Kürt Araştırmaları Dergisi*, 1, 9-18.
- Bozarslan, M. (2018, Nisan 19). Hüda-Par: ‘Kürt sorununu çözümlenin tam zamanı’. [https://www.voaturkce.com/a/h%C3%BCda-par-k%C3%BCrt-sorununu-
%C3%A7%C3%B6zmenin-tam-zaman%C4%B1-/4355891.html](https://www.voaturkce.com/a/h%C3%BCda-par-k%C3%BCrt-sorununu-%C3%A7%C3%B6zmenin-tam-zaman%C4%B1-/4355891.html)
- Bozkurt, A. (2014). Hizbullah’ın Lübnan’da kuruluşu ve popüleritesinin sebepleri. *Tarih Okulu Dergisi*, 599-627.
- Boztekin, N. (Ed.) (2013). *Kürt meselenin çözümüne ilişkin algılar, aktörler ve süreç* (Çev. B. Yıldırım), U. Dufner & S. Sevim (Proje Sorumlusu). Ezgi Ofset. [https://tr.boell.org/sites/default/files/kurt_meselesinin_cozumune_iliskin_algilar-
aktorler_ve_surec.pdf](https://tr.boell.org/sites/default/files/kurt_meselesinin_cozumune_iliskin_algilar-aktorler_ve_surec.pdf)
- Can, B. (2009). Türkiye’nin kimlik krizi sistemin ürünüdür. *Umran*, 17-27. <http://www.umrandergisi.com.tr/u/umran/pdf/182-1363268204.pdf>
- CNN Türk. (2010, Nisan 20). Diyarbakır merkezli Mustazaf-Der kapatıldı. <https://www.cnnturk.com/turkiye/diyarbakir-merkezli-mustazaf-der-kapatildi>
- CNN Türk. (2018, Haziran 18). HÜDA PAR Genel Başkanı Yavuz: Bu memleketin birinci sorunu Kürt meselesidir, bu mesele can yakıyor-yeniden.

- <https://www.cnnturk.com/yerel-haberler/van/huda-par-genel-baskani-yavuz-bu-memleketin-birinci-sorunu-kurt-meselesidir-bu-mesele-can-yakiyor-yeniden>
- Cumhuriyet. (2023, Nisan 19). HÜDA PAR Genel Başkan Yardımcısı Yılmaz: ‘Erdoğan ikna edilirse Kürt meselesi çözülür’. <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/huda-par-genel-baskan-yardimcisi-yilmaz-erdogan-ikna-edilirse-kurt-meselesi-cozulur-2072969>
- Çelik, A. (2023, Mayıs 26). AKP ile HÜDA-PAR iş birliği sadece genel seçimlerle sınırlı değil. <https://artigercek.com/politika/antropolog-ve-tarihci-adnan-celik-akp-ile-huda-par-is-birligi-sadece-genel-251558h>
- Çelik, A. B. (2010). Kürt meselesinde aktörler ve süreçler: Barışa giden farklı seçenekleri keşfetmek (Çev. H. Uzma). <https://core.ac.uk/download/pdf/11805485.pdf>
- Çiçek, C. (2020). İslâm-referanslı Kürt siyasetlerinin inşası ve dönüşümü. *Kürt Araştırmaları Dergisi*, 3, 34-69.
- Çulhaoğlu, M. (2016). Modernleşme, Batılılaşma ve Türk solu. İçinde T. Bora & M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık*, (ss. 170-188). İletişim Yayınları.
- Demirel, T. (2016). Cumhuriyet döneminde alternatif Batılılaşma arayışları: 1946 sonrası muhafazakâr modernleşmeci eğilimler üzerine bazı değinmeler. İçinde T. Bora & M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık*, (ss. 218-250). İletişim Yayınları.
- Doğru Haber. (2022, Eylül 11). FETÖ kumpasıyla kapatılan Mustazaf-Der yeniden açıldı. <https://dogruhaber.com.tr/haber/861986-feto-kumpasiyla-kapatilan-mustazaf-der-yeniden-acildi/>
- Duverger, M. (1962). Partiler ve siyasi rejimler (Çev. E. Özbudun). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(1), 95-171. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/638111>
- Elitsoy, Z. A. (2014). Silahlı terör örgütünden legal siyasi partiye Hizbullah’ın Hüda-Par’a dönüşüm süreci. *Birikim*, 301, 48-54.
- Erdoğan, M. & Coşkun, V. (2008). Türkiye’nin Kürt meselesi. *Liberal Düşünce*, 50, 5-18.
- Ete, H. & Özhan, T. (2008). Kürt meselesi: Problemler ve çözüm önerileri. SETA Analiz. https://www.researchgate.net/publication/324657152_Kurt_Meselesi_Problemler_ve_Cozum_Onerileri/link/5ada6fb8458515c60f5c273c/download
- Güllüpunar, H. & Gümüşok, S. (2016). Türkiye’de Kürt sorununun çözümü amacıyla yürütülen “Çözüm Süreci”nde oluşan algı ve ortak tanımlama sorunu: Gümüşhane ve Şırnak karşılaştırması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi E-Dergisi (e-GİFDER)*, 4(1), 18-49.
- Haber Türk TV (2016, Ağustos 14). Türkiye’nin Nabzı – 14 Ağustos 2016 (Hür Dava Partisi Genel Başkanı Hüseyin Yılmaz) [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=vjyd-5hnpCs>

- Haber Türk. (2012, Mayıs 12). Mustazaf-Der'in kapatılmasına Yargıtay'dan onay. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/741601-mustazaf-derin-kapatilmasina-yargitaydan-onay>
- Haber Türk. (2018, Haziran 5). HÜDA PAR Genel Başkanı Yavuz: AK Parti ile listelerde anlaşamadık. <https://www.haberturk.com/huda-par-genel-baskani-mehmet-yavuz-haberturk-te-konuk-2000560>
- Halkların Demokratik Partisi (2012). Parti programı. <https://www.hdp.org.tr/tr/parti-programi/8/>
- Halkların Demokratik Partisi (2023). Parti tüzüğü. <https://www.hdp.org.tr/tr/parti-tuzugu/10/>
<https://hudapar.org/>
- HÜDA PAR (2024). 2024 yerel seçim beyannamesi. <https://files.hudapar.org/media/H%C3%9CDA%20PAR%202024%20SE%C3%87%C4%B0M%20BEYANNAMES%C4%B0.pdf>
- HÜDA PAR. (2012). *Parti tüzüğü*. <https://hudapar.org/yayinlar.html>
- HÜDA PAR. (2018). *Seçim beyannamesi*. https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/160/original/H%C3%9CDA_PAR.pdf?1529568811
- HÜDA PAR. (2021). *Parti programı*. <https://hudapar.org/parti-programi.html>
- HÜDA PAR. (2023). *Hüda Par 2023 seçim vizyon belgesi*. <https://www.hudapar.org/pdf/Hudapar2023SecimVizyonBelgesi.pdf>
- HÜDA PAR. (t.y.). *Yeni anayasa*. <https://hudapar.org/yeni-anayasa.html>
- Independent Türkçe. (2021, Ekim 7). HÜDA PAR: Türkiye'nin en büyük meselesi Kürt meselesidir. <https://www.indyturk.com/node/421261/siyaset/h%C3%BCda-parti%C3%BCrkiyenin-en-b%C3%BCy%C3%BCk-meselesi-k%C3%BCrt-meselesidir>
- Işık, M. (2023). Türk siyasal hayatında Kürt siyasal hareketi: Siyasi partiler üzerinden bir analiz. İçinde S. Aslan & Ö. Taylan (Ed.), *Siyaset ve Afet Yönetimine İlişkin Çalışmalar*, (ss. 37-57). Kalan Yayınları.
- İlke Haber Ajansı. (2023, Nisan 25). HÜDA PAR Genel Başkan Yardımcısı Tanrıku: CHP ve İYİ Parti'nin ana hedefi 90'lı yıllara dönmektir. <https://ilkha.com/siyaset/huda-par-genel-baskan-yardimcisi-tanrikulu-chp-ve-iyi-partinin-ana-hedefi-90li-yillara-donmektir-325816>
- İpek, A. (2024, Şubat 12). *DEM Parti ve HÜDA PAR arasında gerginlik: Aymazlık* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=Xig6uaZbNrg>
- K24. (2023, Şubat 2). HÜDA PAR'lı Demir: Cumhur İttifakı'na katılım, Kürt sorunu konusunda elimizi güçlendirebilir. https://www.kurdistan24.net/tr/story/86140-H%C3%9CDA-PAR%E2%80%99l%C4%B1-Demir:-Cumhur-%C4%B0ttifak%C4%B1%E2%80%99na_kat%C4%B1l%C4%B1m,-K%C3%BCrt-sorunu-konusunda-elimizi-g%C3%BC%C3%A7lendirebilir

- Kahraman, H. B. (2016). Bir zihniyet, kurum ve kimlik kurucusu olarak Batılılaşma. İçinde T. Bora & M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık*, (ss. 125-146). İletişim Yayınları.
- Kamer, H. (2021, Eylül 25). Erdoğan’ın Türkiye’de Kürt sorunu olmadığını söylemesi bölgede nasıl karşılandı?. *BBC*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58689604>
- Kara, İ. (2017). İslam düşüncesinde paradigma değişimi: Hem Batılılaşım hem de Müslüman kalalım. İçinde T. Bora & M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 1: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*, (ss. 234-264). İletişim Yayınları.
- Koç, Y. & Palabıyık, Â. (2016). Türk siyasal yaşamında İslami Kürt bir muhalefet partisi: Hür Dava Partisi örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), 504-528.
- Köse, T. (2022, Eylül). AK Parti hükümetleri döneminde Kürt meselesinin evrimi. *Kriter*, 7(71). <https://kriterdergi.com/dosya-ak-parti-siyaseti/ak-parti-hukumetleri-doneminde-kurt-meselesinin-evrimi>
- Kösen, H. (2023, 8 Nisan). HÜDA PAR’lı Tanrıkulu: Kürt sorununun çözüm yeri meclistir. *K24*. <https://www.kurdistan24.net/tr/story/88169-H%C3%9CDA-PAR%E2%80%99%C4%B1-Tanr%C4%B1kulu:-K%C3%BCrt-sorununun-%C3%A7%C3%B6z%C3%BCm-yeri-meclistir>
- KRT Kültür TV. (2018, Mart 31). *Kürt sorunu ne Hüda Par Genel Başkanı Yapıcıoğlu açıkladı* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=VpMN177UnDE>
- Kurban, D. & Ensaroğlu, Y. (2010). *Kürt sorununun çözümüne doğru: Anayasal ve yasal öneriler*. Tesev Yayınları. https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Kurt_Sorununun_Cozumune_Dogru_Anayasal_Ve_Yasal_One_riler.pdf
- Kurt, M. (2015). *Din, şiddet ve aidiyet: Türkiye’de Hizbullah*. İletişim Yayınları.
- Kurubaş, E. (2008). Etnik grup-devlet ilişkilerinin sorunsallaşması ve aktör tutumlarındaki açmazlar: Türkiye’deki Kürt sorunu örneği. *Liberal Düşünce*, 50, 19-53.
- Laçiner, Ö. (2009). Kürt sorunu ve PKK. İçinde T. Bora & M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 9: Dönemler ve Zihniyetler*, (ss. 606-616). İletişim Yayınları.
- Milliyet. (2021, Ekim 8). AK Parti’li Usta: Bugün ülkemizde Kürt sorunu yoktur. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ak-partili-usta-bugun-ulkemizde-kurt-sorunu-yoktur-6615245>
- NTV. (2012, Aralık 7). Mustazaflar Derneği parti kuruyor. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/mustazaflar-dernegi-parti-kuruyor,ObIETcclhU6qcgA3WPsFwA>
- Rehber TV. (2023, 29 Nisan). *14 Mayıs Seçimleri ve HÜDA PAR / Rehber’de Gündem* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=zy03dtavD9I>

- Rûdaw. (2015, Eylül 6). Hüda-Par: İhanete uğrayan Kürtler ve Türkler. <https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/0609201511-amp>
- Rûdaw. (2022, Ocak 11). HÜDA PAR Lideri Yapıcıoğlu: Kürt kimliği anayasada tanınmalı. <https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/110120227>
- Rûdaw. (2024, Mart 18). Serkan Ramanlı: Bu üç adım atlırsa Kürt sorunu kalmaz. <https://www.rudaw.net/turkish/middleeast/turkey/180320249>
- Rûdaw. (2024, Nisan 6). HÜDA-PAR'ın tek belediyesinden Gazze'ye maddi yardım. <https://www.rudaw.net/turkish/middleeast/turkey/060420243>
- Sambur, B. (2008). Liberal açıdan Kürt Sorunu. *Liberal Düşünce*, 50, 91-108.
- Son Dakika.com (2017, Eylül 6). Hüda-Par İl Başkanı Tanrikulu: Hükümet 16 Nisan'dan sonra Kürt meselesinde beklenen adımı atmadı. <https://www.sondakika.com/haber/haber-huda-par-il-baskani-tanrikulu-hukümet-16-nisan-dan-9999461/>
- Sunca, Y. (2022). *Küresel dünyanın bölgesel Kürt sorunu: Zihniyetler, siyasetler, jeopolitik dinamikler*. https://hakikatadalethafiza.org/wp-content/uploads/2022/04/Kuresel-Dunyanin-Bolgesel-Kurt-Sorunu_Yasin-Sunca.pdf
- Şenay, G. (2015, Haziran 2). Kürt sorununda 12 yılın karnesi. *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/kurt-sorununda-12-yilin-karnesi>
- Şengül, S. (2018). İslâmcılık, Kürtler ve Kürt sorunu. İçinde T. Bora & M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6: İslâmcılık*, (ss. 525-543). İletişim Yayınları.
- T24. (2018, Haziran 19). HÜDA PAR Genel Başkanı Yavuz: Bu memleketin birinci sorunu Kürt meselesidir, bu mesele can yakıyor. <https://t24.com.tr/haber/huda-par-genel-baskani-yavuz-bu-memleketin-birinci-sorunu-kurt-meselesidir-bu-mesele-can-yakiyor,654442>
- Tan, A. (2008). Kürt sorununda çözüm: Irak'a, Kürdistan ve Türkiye'ye demokrasi. *Liberal Düşünce*, 50, 67-73.
- Türkiye Cumhuriyeti 1961 Anayasası. (1961, Temmuz 9). *Siyasi partilerle ilgili hükümler*. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>
- Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası. (1982, Ekim 18). *Siyasi haklar ve ödevler*. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709-19821018.pdf>
- Uslu, E. (2008). Kürt kimliğinin İslamcılaşıma süreci: Kürt Haması mümkün mü?, *Liberal Düşünce*, 50, 121-138.
- VOA Türkçe. (2018, Nisan 19). *Hüda-Par: 'Kürt sorununu çözenin tam zamanı'* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=RtyYUjH0VMY>
- Yaramışlı, Ç. (2020). *İslâmcı yazın içerisinde Kürt sorununa yaklaşım: İktibas Dergisi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı. (2024). Siyasi parti genel bilgileri. <https://www.yargitaycb.gov.tr/icerik/1093/siyasi-parti-genel-bilgileri>
- Yayla, A. (2008). Kürt meselesine liberal bir bakış. *Liberal Düşünce*, 50, 109-120.
- Yayman, H. (2011). *Şark meselesinden demokratik açılıma Türkiye'nin Kürt sorunu hafızası*. SETA Yayınları. https://file.setav.org/Files/Pdf/20130130121531_setaturkiyenin_kurt_sorunu_hafizasi.pdf
- Yeğen, M. (2000). Türkiye solu ve Kürt sorunu: Bugün değilse ne zaman? *Birikim*, 134. <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-134-135-haziran-temmuz-2000/2327/turkiye-solu-ve-kurt-sorunu-bugun-degirse-ne-zaman/3297>
- Yeğen, M. (2008). Yeni anayasa eski vatandaşlık. *Liberal Düşünce*, 50, 55-65.
- Yeğen, M. (2017). Türk milliyetçiliği ve Kürt sorunu. İçinde T. Bora & M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik*, (ss. 880-892). İletişim Yayınları.
- Yıldız, A. (2009). “Açılım”ın zemini ümmet şuurudur. *Umran*, 37-40. <http://www.umrandergisi.com.tr/u/umran/pdf/182-1363268204.pdf>
- Yıldız, A. (2019). Kemalist milliyetçilik. İçinde T. Bora & M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2: Kemalizm*, (ss. 210-234). İletişim Yayınları.
- Yüksek Seçim Kurulu. (t.y). *Seçim arşivi*. <https://www.ysk.gov.tr/tr/secim-arsivi/2612>